

שמות
ה' תשע"א
כתובת:
Oraysa10@gmail.com
il.com

אורחיה דתא

= פרשת שמות =

ערי מסכנות

(א,יא) וַיְשִׁימוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפָרְעָה אֵת פֶּתֶם וְאֵת רַעְמִסִּס :

ערי מסכנות פירושו ערי אוצרות (תרגום. שמו"ר א.י. וראשונים). ויל"ע עפ"י הבעל הטורים (פסוק ז), שעיקר חשש המלחמה נבע ממה שהיה בידם כל הממון שליקט יוסף מכל העולם, ולכן היה חשש מלחמה, ומסתמא גם חששו שהעבריים יסייעו לשלול הממון ולקחת לעצמם, כי יוסף הוא זה שליקט בחכמתו אוצרות אלו. אולי גם התואנה לבנות ערי אוצרות אלו נבע מהטענה שהם גרמו לחשש מלחמה ולכן הם צריכים לבנות ערים אלו. אלא שאם כן תמוה מאד, שאדרבה אם בני ישראל יבנו הערי אוצרות ממילא ידעו המבואות והמקומות תורפה של המקום, ולכאורה היו צריכים לבנות את ערי האוצרות על ידי מצרים בלבד, ולהקפיד לבל יהיה מהם שום עברי למען לא ידעו היכן האוצרות וכיצד לבוא לקחתם, ובזה יזיקו המצרים לעצמם. ומאחר שיהתחכמו משמע שהיה להם בזה איזה מטרה מחוכמת.

עוד יל"ע מדוע בנו את ערי האוצרות בפתם ורעמסס דייקא.

והנה הת"י מתרגם את פיתם ואת רעמסס - "יית טאניס וית פילוסין". גם בנאמר 'כהן און' לגבי פוטיפרע (בראשית מא,ג) תרגם ש'און' היינו 'טניס'. עוד מצאנו שבכל מקום שזכר 'צוען' מצרים, תרגם יונתן 'טניס' (במדבר יג,כב. ישעיה יט,יא; יג. תהלים עח,יב; מג). הרי לנו ג' שמות לאותו מקום. והנה מלשון המקרא משמע ש'צוען' היא מקום המלך והשרים למצרים, היינו עיר המלוכה, וכמשמעות הכתובים (ישעיה שם) 'אֲדָ אֲוֹלִים שְׂרֵי צֶעַן חֲכָמֵי יַעֲצֵי פְרָעָה', נוֹאֲלוּ שְׂרֵי צֶעַן. לפי"ז גם יובן הנאמר בתהלים (שם) 'נֶגְדַ אֲבוֹתֶם עָשָׂה פְלֹא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה צֶעַן', 'אֲשֶׁר שָׁם בְּמִצְרַיִם אֹתוֹתָיו וּמוֹפְתָיו בְּשֵׂדֵה צֶעַן'. כי המכות היו בכה ובעבדך ובבתי כל מצרים, נמצא שכנגד פרעה עשה את המופתים ושם התחילו המכות קודם לשאר מצרים, ולכן צען מוזכרת לעצמה.

מעתה נוכל להסביר באופן הבא. פרעה הכריז על הקמת שני ערי אוצרות, אי בצען עיר המלוכה, בי ברעמסס השוכנת על הגבול, ובזה יש חכמה גדולה לחלק האוצרות בשני מקומות שאם יבואו אל עיר אחת תנצל העיר השנייה. או שלא ידעו היכן שוכנים האוצרות באמת, כי יתכן שהאוצר נמצא רק במקום מסוים והשני ריקם. מאחר שפרעה הכריז על שני המקומות ההם כמקום מיועד לבנות האוצרות, הנה התושבים הסמוכים למקום הבנין יהיה להם מזה פרנסה. לכן באו ישראלים רבים לבנות האוצרות, אולם לימים הפך את הבנין לימסי' המוטל על הזרים הדרים בארצו, עד שעשאים לעבדים ממש. אבל על ידי שהכריז על המקומות ההם כבתי אוצרות, הנה ממילא צריכים לבנות דייק וחומות ומגדלים ערי בצורות, וגם צריכים להביא חיל כבד לשמור על המקום ההוא, הנה בזה הפך את רעמסס לבית כלא גדול שאי אפשר לברוח הימנו. נמצא שההכרזה שרעמסס תהיה עיר אוצרות גרמה שיוכל להביא לשם חיל גדול וטענה שצריך לבנות עיר בצורה מאד, והיה בזה התחכמות, כי לולי טענה זו היו מבינים מיד שבאים להרע להם והיו בורחים או עומדים במלחמה כנגדם. [אולי גם הסביר להם שצריך לחכמתם ונאמנותם כמו שהיו משתמשים בחכמת יוסף, ולכן שמחו שהם הבונים לפרעה את האוצרות].

זה הביאור במה שבחר ברעמסס לעיר מסכנות. אולם לגבי פיתם, יש מקום לפרש בבי' אופנים. א] שאכן בפיתם לא היו מבני ישראל, אלא שעיר המלוכה היתה, ותמוה לבנות עיר אוצרות במקום מרוחק ממושב המלך, לכן נקט פתם ורעמסס. אפשר שחלק ממה שלא ידע את יוסף היה מה ששינה שם המקום מאון לפיתם למען להשכיח זכר יוסף שנטל את אסנת בת כהן און. ב] אולם יותר נראה, שהנה בני יעקב דרו בארץ גושן, אבל יוסף וזרעו דרו במקום המלוכה, היינו בשדה צען. גם למשמעות המפרשים שבני ישראל היו קרובים אל המלכות כל ימי יוסף והדור אחריו, מסתבר שדרו יהודים רבים במקום המלוכה. לכן נקט בי' המקומות שדרו שם כל ישראל וממילא חל השעבוד על כולם. גם יובן שכשגדל משה הלך לראות בסבלות אחיו, משמע שהיו קרובים למקום המלוכה. [וקצת משמעות, ממה שנאמר במדרש (שמו"ר כ"א) שבני אפרים ברחו ממצרים, משמע שלא היו דרים בארץ גושן יחד עם רוב השבטים, כי היו מונעים מהם].

=====

המילדות

א, יז) וְהִירָאן הַמִּילֶדֶת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כְאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהִזְזִין אֶת הַיְלָדִים :

אמרו חז"ל (שמו"ר א, טו. סוטה יא:): "ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים, להן לא נאמר אלא אליהן, אי"ר יוסי בר חנינא מלמד שתבע אותן להזדווג להם ולא קבלו ממנו". ופירש"י שלשון 'אליהן' משמעו ביאה כמו 'ויבוא אליה'. ועיין בעל הטורים שיכאשר דבר אליהן בגי' 'שתבען'. אלא שהדברים צריכים ביאור, הלא תביעת המלך כאונס הוי, פוק חזי לגבי שרה אצל פרעה, והנה

בעודם בארמון המלוכה מה ימנע מהמלך לבצע זממו, ומהו 'ולא עשו' הלא קרקע עולם הויין ולא במעשיהן תליא.

ויש מקום לבאר בדרך דרוש וקצת קרוב לפשט, שביארו חז"ל (שמו"ר א, יח) "וכל הבת תחיון, מה צורך לפרעה לקיים הנקבות, אלא כך היו אומרים נמית הזכרים ונקח הנקבות לנשים, לפי שהיו המצריים שטופים בזמה". היינו ששיטת מצרים שאין בריאת האשה אלא לשם זמה. מעתה יובן, שבעמדם לפני פרעה האריך עמהם בדיבור על ענין העריות, וביאר להם הסימנים בין זכר לנקבה וכו' וכו' ומזה רמו להם על שתובע אותם לדבר עבירה, אלא שהם עשו עצמן כאינן מבינות. לכן גם נאמר לשון 'דבר' כי ידוע שלשון דיבור ענינו אריכות דברים רבים, אבל 'אמר' הוא דבר מסוים, ואכן פרעה לא אמר להן שתובע אותן לדבר עבירה אלא רק דיבר עמהן על ענינים אלו, וממילא היה מובן רצונו אלא שהם לא עשו מעשה לתת לו חפצו. אכן אם היה רוצה היה יכול לעשות זממו כי מי יאמר למלך מה תפעל, אבל מאחר שהכל היה רק ברמיזה היו יכולות שלא לעשות מאומה וממילא לא יעשה המלך כלום.

אולם נראה להסביר, שלא בחנם נרמז כאן הענין שתבען לדבר עבירה יחד עם הפשטות של הכתוב שלא עשו היינו שלא המיתו את הזכרים. שמלבד הגזירה להמית את הזכרים, עוד דבר אליהן אל מין הנקבות, שהמטרה להחיותן היתה למען יעמדו לזמה, שתהיה לידתם למען מטרה זו. בכך חשב פרעה יצליח שתהיינה הבנות חפצות במצריים. אבל הן לא שמעו אל מה דבר אליהן היינו אל מין הנקבות, ולא עשו מאמרו לא בענין המתת הזכרים ולא בענין החייאת הנקבות, אלא 'ותחייין את הילדים' בסתם, למען הקים את זרע ישראל.

רמז

הבעה"ט כותב שהמילדת בגי' יוכבד בת לוי. נראה שהדברים עולים עם דברי הדעת זקנים שבאמת רק מילדת אחת היתה ולכן נכתב חסר ו', אלא שפועה היתה המסייעת.

ולמ"ד כלה וחמותה היו, הנה 'ולא עשו' בגי' 'אלישבע'.

נראה שהמקור שהם כלה וחמותה או אמה ובתה, הוא מהשכר 'ויעש להם בתים'. היינו שהעמיד מהם זרע הקרוי בית, או בית הלוי ובית אהרן, או ויקם לי בית כמאמר דוד. וזהו הסמיכות לענין לידת משה, שזה הבתים. ולמ"ד מרים היתה, הנה גם מלכות משה היתה בזכותה, נמצא שעצם מלכות ישראל בזכותה היה.

שבת שלום ומבורך